

Slovenski Pravniki.

Leto XXIV. V Ljubljani, 15. avgusta 1908. Štev. 7. in 8.

Vplivi težkih telesnih poškodb na zmožnost pričevanja.

Spisal sodni pristav dr. Metod Dolenc.¹⁾

I.

Angleški filozof David Hume je iskal svoj »jaz«, pa našel v njem le percepcije; zato je izjavil, da more »jaz« biti le skupnost različnih vedno se spreminjajočih percepcij. Ta definicija »jaz«-a sicer ni vzdržala jedke kritike poslednjih raziskovalcev, vendar nam nudi povsem pogojeno karakteristiko pestrosti in raznoterosti notranjega duševnega življenja, obstoječega v vednem izmenjavanju percepcij, vplivanju starih na nove novih na stare. Ako pa naj »jaz« — notranji človek — podobo, katero so percepcije povzročile, zunanjemu svetu posreduje, z drugimi besedami, o njej izpove, onda pride k psihični funkciji zaznave (percepcije) še ona obnove (reprodukcije). Prva, zaznava, postane sestavni del zavesti pasivno, brez direktnega delovanja volje, druga, reprodukcija zaznave, je aktivna funkcija volje. Notranjega razmerja obeh teh elementov izpovedbe do volje ni prezreti, posebno tedaj ne, ko postane izpovedba sredstvo, da se zvede resnica. Moglo bi se sicer soditi, da posreduje izpovedba, ki obnovi zaznavo pod pritiskom dolžnosti resnico izpovedati, tako, kakor živi nadalje v zavesti, objektivno resnico. A ta nazor po svoji splošnosti ne velja; sicer mu v največ slučajih ni odrekati upravičenosti, toda le prevečkrat se izkaže ničevim baš tedaj, ko bi bil za poizvedbo resnice odločilno važen. Vsakateri subjekt dojmi namreč objektivno stran prikaza le po meri svojega lastnega fiziološkega

¹⁾ Po svojem predavanju v graškem »Juristenverein« dne 10. aprila t. l.: »Trauma und Zeugnisfähigkeit«.

in psihološkega razpoloženja. Absolutno-objektivne resničnosti zaznave sploh ni, govoriti se da le o njeni subjektivno-relativni resničnosti!¹⁾

Pa tudi glede zmožnosti obnove (reprodukcije) ne stoji stvar mnogo bolje. Od zmožnosti zapamtenja (Merkfähigkeit) zavisna abstrakcija zaznave, to je predstava dobi, utelešena v zavest, sčasoma drugo lice. Nove predstave pritiskajo na živahnost prvotne zaznave; posebno krepke, pozneje sprejete predstave, osobito ako so s prvotno v sorodu, učinkujejo na prvotno predstavo tako, da jo oplemenité ali oslabé. Zmožnost, da se obdrži določno predstavo nespremenjeno v spominu, je glede trajanja omejena, glede moči spremenljiva. Sicer se da na njo nalašč vplivati, n. pr. tako, da se kako predstavo v recentnem stanju zabeleži in tako ohrani za poznejši čas. Toda v največ slučajih se ne da kar skrajja presoditi, katero zaznavo se bo enkrat pozneje rabilo. Navzlic obstoječi zmožnosti obnavljanja torej vobče o kaki polni zanesljivosti izpovedbe ne more biti govora.

Pri zaznavah treba pa še ločiti njeno skaljenost (Wahrnehmungstrübung) od popačbe (Entstellung), to je od samovoljne predrugečbe vsebine sprejetih zaznav, ko se obnove. A meja med obema nikakor ni tako ostro začrtana, da bi jo bilo moči v vsakem slučaju na vsak način spoznati. Po tej strani se da izpovedba mnogokrat le oceniti, če se analizuje celokupna osebnost izpovedujočega; pri tem pride pa v poštev ne samo njega zmožnost, zaznave kolikor možno neskaljene sprejeti in zvesto ter v polnem obsegu v spominu obdržati, marveč tudi njega nagnenje do resnice, t. j. resnicoljubje sploh. Čim boljši uspeh pokaže ta raziskava, tem večja je mera — verodostojnosti izpovedujočega.

Če se nekoliko bolj razmotri kompleks teh vprašanj, velja vobče, da stoji izpovedba tem manj pod vplivom skalitve ali popačbe zaznave, da je torej tem verodostojnejša, čim hitreje sledi zaslišba objektivnemu prikazu, relevantnemu dogodku, ki naj ga izpovedba obnovi. Skušnja uči, da potrebuje tudi naklep,

¹⁾ Dr. Theodor Klineberger: Der Zeugenbeweis, Gellerjev Zentralblatt, 1905, stran 193 in nasl.

popačiti zaznavo, t. j. zlagati se, gotov čas, da dozori. Čeprav bi obstajali nagibi za laž že ob času dogodka, vendar izpovedujoči ne bi imel časa takoj si izmisliti, kako naj se zlaže, kaj naj poreče potem i. t. d. Ta uvaževanja utemeljujejo teoretično zahtevo, da naj izpovedbo priče čimpreje ustanovi večš objektiven sodnik.¹⁾ Pri zaslišbah po težkih in veletežkih telesnih poškodbah pa je v praksi še tudi treba, da se zaslišba izvede kar najhitreje. Kolikokrat je dan sum, da ima gotova oseba težko telesno poškodbo na vesti; osumljenec pride v zapor, toda on taji, direktnega dokaza še ni: kako težko se pričakuje trenotek, da se poškodovanec vzdrami iz nezavesti in jame govoriti! Saj treba mnogokrat poškodovanca kakor edino pričo o dogodku čimpreje zaslišati, da ne ugasne in ne ponese tajnosti o svoji poškodbi seboj v — grob. Toda če je vobče upravičena zahteva, da naj se pričo kar najhitreje po relevantnem prigodku zasliši, vendar to načelo pri zaslišbi težko poškodovanih ni brez pomislekov, ako se ne uporabi posebnih kvatel za poizvedbo resnice. Baš pri slučajih težkih telesnih poškodb je nevarnost, da ranjenec pod traumatičnim vplivom povzame dogodek napačno in poda opis, ki sproži preganjanje nedolžnega. Če tudi se k sreči pripeté zmote justice take vrste le prav redko, vendar kaže že radi možnosti takih zmot justice pobližje raziskovati vzroke, ki napravljajo izpovedbe težko poškodovanih tako opasne.

II.

Izmed najbližnjih nevarnosti — vsaj za obseg avstrijskega kazenskega pravnega reda — je ta, da se stanje težko poškodovanega v tem oziru napak sodi, ali se ga sme sploh za pričo zaslišati ali ne. § 151 t. 3 k. pr. r. določa, da se oseb, ki za časa svedočenja radi telesnih ali dušnih kakovosti niso zmožne govoriti resnice, ne sme za priče zaslišati, inace se zagreši ničnost.

¹⁾ Na videz nasproti Hans Schneickert: »Einige Tage nach der Wahrnehmung wird der Zeuge am zuverlässigsten den Vorgang schildern können; das Erinnerungsbild ist da nicht nur noch frisch, sondern auch abgeklärt«. (Die Zeugenvernehmung im Lichte der Strafrechtsreform, William Stern's Beiträge zur Psychologie der Aussage, II. zv., str. 447.)

Sedaj ni govora o splošni razsodnosti, ampak o zmožnosti zaslišanja. Prva sloni, da govorimo s pl. Lisztom, na sposobnosti, ravnati tako, da so motivi ravnanja z le-tem v normalnem soglasju; druga pa je prosto objektivna zmožnost, govoriti resnico. Paranoik more n. pr. govoriti resnico glede čisto zunanjih drastičnih dogodkov, ki niso s predmetom njegove blodnje v nikaki zvezi; splošne razsodnosti mu pa radi tega še ne moremo priznavati.¹⁾ V naslednjem pa bodi predmet raziskavanja le vprašanje o zmožnosti zaslišanja ob sebi; vprašanja, ali gre pojmu zmožnosti zaslišanja spričo veljajoče proste ocene dokazov sploh kaj pomena, se dotaknemo pozneje.

Resnice ne more izpovedati tist, ki nima svojih čutov v oblasti. Sodba, ali je moči poškodovanca s tega stališča zaslišati, ali je pri polni, neutesnjeni in neskajeni zavesti, gre le — zdravniku. Pa že tu se pokaže nevarnost, da se zdravnikov sploh ne kliče, ker se položaj krivo sodi. Splošno je znano, da nastajajo po težkih telesnih poškodbah deliriji, ko kaže poškodovanec nekako živahnost, ki se kaj rada zamenjuje s polno zavestjo. V tem oziru treba pred vsem poudarjati, da naj se pri vprašanju zastran zavesti najprej ustanovi, ali so veliki možgani trpeli. Višja duša človeška, koje prva in najplemenitejša emanacija je zavest, je edino le od stanja skorje velikih možganov odvisna. »Oškodbe in pokvare hrbteniškega mozga, malih možganov, možganskega debla se ne dotikajo psihičnih funkcij kar nič, dokler niso veliki možgani prizadeti; taki pojavi v velikih možganih pa jih utesnujejo in pokončujejo, kakor hitro so večjega obsega ali nastopijo difuzno. Manjši defekti na možganih seveda povzročujejo le lokalizovane ali parcijalne, mnogokrat nedokazne motitve dušnega življenja.«²⁾

Izmed pojavov, ki kažejo kako afekcijo ali alteracijo skorje velikih možganov, je na prvem mestu imenovati pretres možganov. Ne glede na zunanjo podobo poškodbe na glavi, dobe se še mnogi znaki, ki utegnejo pri preiskovalnem sodniku obuditi sum, da so morebiti možgani pretreseni. Nezavest, afazija, huda onemoglost s počasnim vtripanjem žile in z zožitvijo zenic,

¹⁾ Primeri Forensische Psychiatrie I.: Dr. J. Fritsch, Willensfreiheit und Zurechnungsfähigkeit, str. 22.

²⁾ Dr. August Forel: Hirn und Seele, str. 23.

bljuvanje po padcu, vdarcu na glavi i. t. d., so krepki indiciji, ki se dajo dokaj lahko dognati.

Pa tudi čisto psihično učinkovanje, n. pr. hipno prestrašenje pod traumatičnim vplivom povzročuje, kakor uče moderni psihiatri¹⁾, akutno in intenzivno premeno krvnega pritiska v velikomožganski skorji, ki utegne izbaviti dušno bolezen, seveda le pri individualni dispoziciji. Hipno, silno prekinjenje krvne prehrane velikomožganske skorje vsled motitve delovanja onih živcev, ki regulirajo izmeno snovi, je bržčas vzrok tega pojava.

Pri vseh teh afektacijah velikomožganske skorje utegnejo nastati psihične alteracije. Od njih jakosti je kajpada odvisna tudi zmožnost težko poškodovanega, da pove resnico. Ustanovitev meje, do kodi ta zmožnost še obstaja, od kodi je pa več ni, je silno težavna; to je stvar zdravnikov-strokovnjakov. Da, celo zdravnikom se včasih pripete slučajji, ki jasno kažejo, kako velike nevarnosti so združene z zaslišanjem težko poškodovanih.

Nekega poletnega dne, da navedem vsaj en slučaj iz prakse, se je pripetila zarana ob pol 4. uri na železnični postaji X. velika nesreča. Pozabili so, da vozi brzovlak skozi postajo, ne da bi se ustavil. Prav na tiru, po kojem je prišel brzovlak, je imel nek stroj opravka s premikanjem vagonov. Brzovlak je trčil v ta stroj, kurjač je bil ubit, strojevodja je obležal težko poškodovan na licu nezgode. Prepeljali so ga v bližnjo bolnico; še tistega opoldne sta ga dva zdravnika preiskala. Dejala sta glede vprašanja, ali ga je možno zaslišati, da je bil sicer brez zavesti, ko je bil vsprejet v bolnico, toda opomogel si je že toliko, da more na stavljenja vprašanja pravilno odgovarjati, tako »da v tem času ni opaziti nikake alteracije dušnega delovanja na njem«. Glede na to mnenje ga je preiskovalni sodnik zaslišal za pričo. Povedal je, da je vozil s svojo lokomotivo istega dne s postaje Y na postajo X in da je med vožnjo spodrsnil in tako nesrečno padel, da je trčil ob posodo za oglje in se poškodoval na prsih in nogah. Stojišče za strojevodjo je sicer res preje kurjač z vodo poškropil, da se stroj ni prašil, toda zategadelj ne zadene kurjača nobena krivda. Prispevši na postajo X., se je hotel pre-

¹⁾ Glej literaturo pri dr. R. Werner: Über die Geisteskrankheiten nach Kopfverletzungen (Vierteljahrsschrift für gerichtliche Medizin und öffentliches Sanitätswesen, zvezek XXIII, str. 150, 151.).

pričati, če ima kotel še dovolj vode, pa ker je tesno se odpirajoče poskusne pipe prenaplo odprl, brizgnil mu je vroči sopar v obraz in ga na glavi poškodoval. Tudi v tem oziru ne zadene nikogar nikaka krivda. — Kontrola njegove izpovedbe je bila izključena, ker nezgoda na železnični postaji X še ni bila znana, in tako je bil ta človek na njegovo izpovedbo zaprisežen, čeprav je bila od kraja do konca neresnična. Še-le nastopnega dne je mogel pojasniti nezgodo tako, kakor se je res pripetila.

Ne pride mi na misel trditi, da se je v tem slučaju — in taki slučajji niso redki — ravnalo površno ali brezbrizno. Nikakor ne! V časih, ko se brez pomisleka zaslišuje otroke v starosti 5, 6 let o najmodernejših stvareh,¹⁾ ko kasacijski dvor, rekel bi, prav v vsakem slučaju, ko se glasi pritožba, da se je bil zaslišal svedok, čigar zmožnost zaznavanja in pomnivanja je oslabela, dokaže z vso natančnostjo, da se ni pripetila nikaka ničnost; v takih časih je zapisovati take slučaje le na rovaš vladajočega sistema; činitelji, ki imajo posla s kazenskimi zadevami, so namreč pri tem sistemu docela uverjeni, da je dobro in naravnost potrebno, za vsako ceno zvariti dokaz po pričah, četudi bi bilo že naprej brez dvombe, da ostane ta dokaz le na papirju.

Popraviti take odnošaje je nujno potreba. Preiskovalni sodnik more spričo svoje izobrazbe le dvomiti, šele strokovnjak-zdravnik more stvar docela pojasniti. Seveda mora v to svrhu problem zmožnosti pričevanja do dna proučiti; to ne velja, da bi že po enkratnem preiskanju težko poškodovanega, s katerim je javljne dvajset, trideset besed spregovoril, podal kar splošno, pa decidirano mnenje. Tudi izrek »non liquet« je zvedenško mnenje; obvaruje vsaj podmene, da je s polnozavestnim zaslišancem opraviti.

Zdravnik pa je še posebno poklican, da se izreče, ali more imeti težko poškodovani, ki se pogostokrat že bori s smrtjo, spričo svoje apatije za vse, kar mu ne more zljajšati bolečin, še energijo volje v toliki meri, da pove resnico. Fizična bol preobvlada vsako drugo umstveno delovanje, zrahlja etične podlage

¹⁾ Primeri: Hans Schneickert, l. c. st. 440; Dr. A. Cramer: Gerichtliche Psychiatrie, stran 73; F. Siemens: Zur Psychologie der Aussage, insbesondere von Kindern, Aschaffenburgs Monatschrift, II. zv., str. 703.

značaja, in tako pride, da pod pritiskom bolečin in zlovolje, da naj sodniku odgovarjajo, nastane pri teh osebah nenormalna slabost volje, vsled katere brez moralnih pomislekov pretirajo, resnico pačijo, da, celo pod prisego lažejo!

Robusten kovač, 49 let star, je bil umirajoč prepeljan v bolnico. Njegova poškodba — odprtje trebušne mreže — je zahtevala takojšnje operacije, kajti del izstopivšega tankega črevesa se je že prisadil. Zdravnika sta oddala mnenje, da je bilo ostro špičasto orodje z veliko silo potisnjeno v trebuh in da je poševno trebušno mišico kar razmečkalo. Ker je nastopilo vnetje trebušnice, je bila poškodba za življenje opasna. Par ur po operaciji je bil ta kovač zaslišan. V zapisniku se je izrecno potrdilo, da se ga je našlo pri popolni zavesti. Izpovedal je, da ga je na potu od gostilne do trafike zvečer neznan človek z ostrim rezilom v desno stran trebuha sunil; ta človek je takoj izginil, on pa se je na to priplazil do stanovanja svoje ljubice, kjer so ga ljudje našli in v njeno sobo spravili. To izpoved je potrdil s prisego in izjavil, da se pridruži kazenskemu postopanju kakor zasebni udeleženec in da misli odškodninske zahteve pozneje navesti. Drugi dan ga je preiskovalni sodnik vnovič obiskal in vprašal, mari je prejšnji dan vse in po pravici povedal. Kovač pa je odvrnil le na kratko: »ej ja!« in pristavil, kazoč na steklenico konjaka na nočni omarici — da »imajo v špitalu dober šnops«. Nekako eno uro po tem pogovoru je mož nagloma umrl.

Ta slučaj se je seveda smatralo za umor. Iskalo se je storilca, lokalni ogledi so se delali, skice risale, pa ves trud, zadevo pojasniti, je bil zaman. Šele dokaj časa po smrti moža je prišlo na dan, da se je mož najbrže hotel splaziti skozi dva metra visoko okno v zaklenjeno sobo svoje odsotne ljubice, da pa mu je, ker je bil nekoliko vinjen, izdrknilo in da se je nataknil na špičaste čavlje, kakršni se v tistih krajih pritrjujejo na okviru okna namesto mreže.

Vzrok za očitno popačenje resnice v tem slučaju pač ne more biti nič drugega, nego oslabiljenje volje izpovedujočega vsled bližnje smrti. Pride še prilika, da se dotaknemo vprašanja psihologije izpovedbe umirajočih. Tu bodi le še enkrat poudarjeno, kako velika je nevarnost, da dušnega omračenja

težko poškodovanega ali celo umirajočega ne spoznajo ne le lajiki, marveč tudi zdravniki.

III.

Ako pa je zmožnost zaslišanja brezdvomno izkazana, onda bi bilo napačno misliti, da se zaslišba težko poškodovanega nič ne razlikuje od zaslišbe vsake druge priče. Vse okolščine, ki so z zadobljeno poškodbo v dotiki, vsebujejo za pozvedbo resnice nevarnosti, ki so v najožji zvezi z dejstvom, da posreduje vsaka izpovedba edinole subjektivno-relativno resnico. Te nevarnosti zahtevajo povišano kontrolo od strani zaslišajočega sodnika glede vsebine izpovedbe. Ako se ni še pred zaslišbo vsaj o okolnostih, poškodbo spremljajočih informiral, moral bode vse protokolirati, kar mu priča natveze, pa naj se izkaže pozneje za najnezmišelnjšo neumnost.

Nevarnost pri izpovedbi, ki je ni moči kontrolirati, je namreč ta, da težko poškodovani, kakor uči izkušnja, dostikrat še sam prav ne ve, kako je bil poškodovan, pa naj vendar o poškodovanju — svedoči! Tako je osobito pri poškodbah po noči, med spanjem, med polno pijanostjo, itd. V tem oziru velja staro pravilo: »*Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensibus.*« Kontrola je predvsem ta, da se ustanovi, ako niso zunanje okolnosti izključile¹⁾ normalnega delovanja čutov v momentu zadobljene poškodbe. Kako potrebna je kontrola, pokaže naslednji primer.

Preko srednje visok, 66 letni užitkar je popival v gostilni; ob 7. uri zvečer si je napravil ležišče na hodniku kozolca-dvojaka. Po 10. uri pride še njegov mlajši tovariš na kozolec in ga vpraša, če se je že naspal. Užitkar mu je to potrdil, tovariš pa je kmalu nato poleg njega zaspal. Nekako eno uro pozneje pa ga vbudi kričanje in tarnanje zdolaj pod hodnikom. Stari užitkar je ležal spodaj — $4\frac{1}{2}$ m od hodnika — na tleh z zlomljeno nogo in izpahnjeno desno roko. Peljali so ga še tisto noč v bolnico; morali so mu vzeti nogo. Kakor priča zaslišan je izpovedal, da ve zgol to, da sam ni padel preko hodnikove ograje, osobito ni hotel male potrebe opraviti čez ograjo; to je storil šele dalj časa po padcu s pomočjo drugih ljudi (kar je bilo sodniku kakor resnično

¹⁾ Primeri: Forensische Psychiatrie I.: Dr. J. Fritsch, das Wahrnehmungproblem st. 47 in nasl.

že znano). Ranjenec je sumil čisto resno, da ga je moral tovariš med spanjem preko ograje vreči, osobito, ker sta si bila preje enkrat nekaj v jezi. Kajpada je bil ta sum iz trte izvit. Mož se je poškodoval neprespan in vinjen, torej sam ni mogel vedeti, kaj se je ž njim zgodilo. Lokalni ogled je tudi res pokazal, da se je pač lahko prevrgel preko ograje, ako je morebiti v spancu hotel iti na stran, dočim ga tovariš sam nikakor ne bi bil mogel dvigniti od tal preko ograje.

Seveda dejstvo, da je bil kdo poškodovan med spanjem, nikakor ne opravičuje mnenja, češ da bolečine, ki so v zvezi s poškodbo, povzročijo takojšnje prebujenje in delovanje čutov. Pripetil se je na pr. nastopen tragikomičen slučaj.

V neki gostilni je nastal pretep. Vse je sodelovalo, če ne drugače pa z izrivanjem izzivačev iz sobe. Slednjič so bili ti ven porinjani in nasprotna stranka se je vrnila zmagoslavno nazaj. Zdaj šele se je prebudil edini v sobi navzoči, ki se pretepa ni udeležil, ker je na klopi ob steni spal. Vzбудivši se, je sedel in si še zaspane oči mencial, kar poskoči pokonci in zavpije: »kateri hudič pa je mene v . . . zabodel!« Resnično, škornji so že bili polni krvi; med pretepom ga je dregnil nekdo v sedalo in mu narezal eno glavnih žil dovodnic spodnje okončine. Mož bi bil gotovo umrl za izkrvavenjem, da ni bil prepeljan v bolnico, kjer so mu operativno globoko rano zadelali. Kdo ga je ranil, tega se ni nikdar zvedelo; brez dvoma je bil mož speč med pretepom obrezan, a vendar ga to ni vzbudilo.

Primerov, da prenehajo delovati čuti pred poškodbo, je v praksi brez števila. S psihologičnega stališča seveda niso posebno zanimivi, kajti ako je delovanje čutov ukinjeno, onda o resničnih zaznavah ne more biti govora, njih obnovitev je gola kombinacija. Zelo zanimivi so pa oni slučajji, kjer delovanje čutov sicer ni bilo ukinjeno, ko pa dogodka, ki je povzročil poškodbo, čuti sploh niso zapopadli ali le nepopolnem, ker so bili za druge reči zavzeti.

Moderni dušeslovci govore o psihološkem pojavu pozornostnega reliefa (Beachtungsrelief).¹⁾ Težišče pozornosti tvori najvišjo točko reliefa, manj opaženi predmeti leže primeroma

¹⁾ Dr. Aleksander Pfänder: Einführung in die Psychologie st. 355.

nižje. Najvišje točke pozornostnega reliefa nastanejo vsled posebno poudarjenih zaznav. V vsakem slučaju poškodbe, ki bodi predmet zaslišbe, naj se vpraša: Je li bila skupina dogodkov, ki so povzročili težko telesno poškodbo, na vrhu pozornostnega reliefa? Krepak udarec, pritisk projektila, vbod z ostrim orožjem more se tako naglo izvršiti, da posamezni čuti tega dogodka navzlic polni pozornosti ne morejo zaznati. Sluh je pri tem na najslabšem, pa tudi z vidom ni dosti boljše. Še le občutek bolečine prodre redoma z elementarno silo do zavesti, toda takoj pa tudi prevpije vsak drug občutek ali celo mišljenje s tako močjo, da zavest vsaj za bližnji čas za nikako drugo zaznavo ni dovzetna. Tega psihološkega dejstva ni težko izpričati; v sodnih dvoranah so dobro znani kriki težko poškodovanih: »Zaboden sem!« »Jezus, Marija, z mano je proč!«, ali »Dosti imam« itd. Tako ali enako viknejo, pa se zgrudijo, in mnogokrat ne pridejo več do zavesti. Kdo jih je poškodoval in zakaj, o tem v prvem hipu po poškodbi niti ne mislijo, niti ne govorijo, edino le občutek bolečine, dejstvo, da se je poškodba pripetila, se izraža. Takisto izpričujejo resničnost tega opazovanja slučajji, ki v praksi niso redki, da se poškodovanec zmoti glede števila prejetih udarcev in jih manj našteje: onih udarcev, ki jih prejme po glavnem t. j. najhujšem, se ne zaveda, ker je bolečina po njem prevladala občutljivost za poznejšnje.

Toda bolečina ni neobhodno potrebno tako močna, da bi se jo vedno kakor tako občutili moralo. Pripeti se lahko, da kdo prej vsled poškodbe umrje, predno se je zavedel. Naj se sklicujem na globokoumna opazovanja Tolstega glede smrti med vojno. Junaki njegovih romanov, osobito velikanskega »Vojna in mir«, izvršujejo oduševljeno dela moči in hrabrosti, pa med najsilnejšim napredovanjem se mahoma ustavijo, čustvo bojzani jih prevlada; vedo sicer, da se je nekaj ž njimi zgodilo, pa kaj? tega se več ne zavedó. Sovražna krogla jim je srce prestrelila, brez bolečin umro, z usmevom na licu, pravi junaki! Tolstega opazovanja niso kake poetične licence. Tudi v vsakdanjem življenju dobimo slučajev, ki potrjujejo njegova opazovanja.

Naj navedem izpovedbo samomorilca, kako je na svojo smrt čakal. Povedal je dobesedno takole: »V gozdu sem izpil kar največ mogoče konjaka, vendar se nisem mogel odločiti, da bi se sam

ugonobil. Najprej sem streljal za poskus. Nazadnje sem se pa vendar ojunačil in izstrelil dve krogli hitro zapored v desno stran glave. Nato sem ležal par minut in čakal na smrt. Bil sem v nekakem polspanju, iz katerega sem se po nekoliko minutah prebudil. Tu pa me prevzame grozen strah, sam ne vem, pred čem, tekel sem, pustivši površnik na mestu in zagnavši samokres pa denarnico v stran, po hribu navzdol!« Naj se primerjajo ti podatki z opisovanjem Tolstega in najde se gotovo dokaj sličnosti.

Zaključujoč vrsto opazovanj, ki pridejo tu v poštev, moram še poudariti, da utegnejo težke poškodbe tudi le mimogredé omamiti, torej ukiniti čujočnost čutov. Ni treba takoj misliti na zevajoče rane na glavi, ki odkrivajo možgane: že hiter, močan pretres živca, »nervus vagus« imenovanega, na vratu ali lahen pretres možganov lahko zavest takoj pretrga, čeprav le za kratek čas. V takih slučajih seveda ob sebi ni nemožno, da težko poškodovani resnično in natančno opiše, kako je poškodbo dobil. Toda vedno treba še preje dognati, ali se je delovanje čutov neposredno pred poškodbo nanašalo nemoteno od drugih vtiskov baš na oni dogodek, ki je poškodbo izbavil, in ali ni nastopivše ukinjenje zavesti dalo povod morebitnim autosugestijam. Taki pretrgljaji kontinuitete zavesti so naravnost predestinirani, da dadó izpovedbi značaj samo subjektivno-relativne resnice. Saj pride zvečine pred poškodbami do silnih razburjenj. Ako se pa kaká prejšnja predstava pomeša med kompleks predstav, ki nastanejo ob poškodbi, na pr. kak prepir neposredno pred poškodbo, prihod neprizadete osebe na lice mesta in sl., onda se prelahko pripeti, da poškodovanec vse te predstave zamota in objektivno neresnično izpove, pa naj se še tako trudi, ostati pri resnici.

Že pri izpovedbah prič, ki niso v nikakem abnormalnem stanju, moramo računati z gotovimi viri zmot. Profesor Gross jih je v nekem dunajskem predavanju¹⁾ o psihologiji izpovedbe prič združil v naslednje točke:

1.) Različnost ljudi povzroča različnost zaznav po vidu glede istega predmeta.

¹⁾ Diskusija v dunajskem Juristenvereinu dne 21. decembra 1904 (glej Gellerjev Z. Bl. 1906 str. 42 in 993). Primeri še osobito: Dr. Hans Gross, das Wahrnehmungsproblem und der Zeuge im Strafprozess (Archiv für Strafrecht und Strafprozess, 49. letnik, str. 194 in nasl.).

2.) Nahajajo se takozvane temne zaznave, ki imajo za posledico, da se glasi izpovedba čisto določno, čeprav si priča ne ve razlagati, odkod prihaja podlaga za njegovo izpovedbo.

3.) Močnejši vtis konsumira slabejšega.

4.) Pri hitrih opazovanjih si vsakdo misli, da je to videl, kar bi v enakem položaju sam storil bil (t. z. anthropocentrično mišljenje).

5.) Krajše časovne mere se zde daljše, daljše pa se zde krajše. —

Enako izvaja tudi William Stern, poudarjajoč še posebno ekspanzijsko tendenco predstav. Števila in navedbe mer imajo tendenco, da se v gotovi smeri jačijo. Pri navedbah časa se časi pod 5 minut precenjujejo, časi od 5 do 10 minut pravilno ocenjujejo, časi nad 10 minut pa podcenjujejo.

Vsi ti momenti morajo kajpada priti v poštev tudi pri oceni izpovedbe težko poškodovanega. Ako pa privzamemo le-tem še one, ki utegnejo baš vsled zadobljene težke poškodbe vplivati na izpovedbo, onda se pač mora sklepati, da vrednost pričevanja težko poškodovanega že ob sebi vobče ni visoka, na vsak način pa je manjša nego vrednost izpovedbe priče, ki svedoči o dogodkih, zaznanih v normalnih odnošajih.

IV.

Po našem kazenskem pravnem redu pa pride po prvi — navadno nezapriseženi zaslišbi — še druga zaslišba, namreč neposredno pred sodečim, oziroma porotnim sodiščem. Pa kakor gotovo je zahteva, da se neposredno izpoveduje pred sodiščem, naravna posledica načela neposrednosti in javnosti postopanja, tako gotovo nudi dvojna zaslišba prič nove, prav znamenite nevarnosti za pozvedbo resnice.

Spomin, potencialna energija zmožnosti spominjanja, oslabi ali se skali vsled preteka časa več ali manj, kakor nanese slučaj z ozirom na duševno konstitucijo posameznika, na njega spol, starost in druge spremljajoče okolnosti. Spominske podobe obledevajo bolj in bolj, da se slednjič potopé pod prag zavesti (Bewusstseinschwelle). Vsekakor se lahko latentne spominske podobe zopet obudi s sorodnimi ali posebno krepkimi predsta-

vami, da zadobe zopet moč in prestopijo prag zavesti. Vendar se da na resničnost takih zopet v spomin poklicanih predstav tem manj zanesti, čim več časa je od dotične zaznave preteklo.

Vobče zavisi dejalnost spomina prav tako, kakor zmožnost zaslišanja težko poškodovane priče od popolnega stanja velikih možganov. Psihijatrija uči, da patologične spremembe velikih možganov spremljajo gotove spremembe spomina, ki pa ne nastopajo vedno takoj, razen, ako so takoj povzročile stanje nerazsodnosti. Včasih se primeri, da more težko poškodovani neposredno po poškodbi vse zaznave glede svoje poškodbe obnoviti brez napake, pozneje pa se njegovo stanje poslabša, možgani ne delujejo več zaradi napredovanja bolezni normalno, zmožnost spominjanja (pomnivost) se izgubi, ne da bi to prišlo poškodovancu v zavest.¹⁾ Od zdravniške pomoči je pač odvisno, ali se pozneje vrne zmožnost spominjanja totalno ali parcijalno.

Medicinska in kriminalistična literatura je sporočila že nebroj takih slučajev, ter bodi dovoljeno, da še navedem dva slučaja iz prakse.

Dobro se je stvar iztekla pri znanem mi zdravniku. Padel je iz voza naravnost na glavo in izgubil za nekaj časa zavest. Po dolgotrajnem lečenju se je čutil slednjič popolnem dobrega, le zmožnost spominjanja mu je za delj časa prešla. Pripetilo se je včasih, da ga je spomin kar mahoma zapustil in da se ni mogel orientirati. Samo energično vzdramljenje od strani znanih mu oseb je pomoglo njegovim čutom k normalnemu delovanju. Dolgo časa po nezgodi so se pa tudi te posledice izgubile.

V drugem slučaju se je zmožnost spominjanja še bolj spreminjala, slednjič pa je nastopilo popolno omračenje duha.

Kmečki fant je popival na svojega godu dan, 19. marca, pozno v noč. Domov je prišel šele zvečer drugega dne in najprej le to pravil, da se mu zdi, da so ga fantje pretepli. Zunanjih znakov kakih poškodb ni bilo nikjer. Tretji dan po pretepu je pravil svojemu očetu, da je šel v kritični noči k dekletu vasovat. Med govorjenjem z dekletom je začul naenkrat šum. Prišli so trije fantje, izmed kojih je enega precej spoznal, od kozolca sem. Stopil je z lestve, na koji je stal, pa že ga zgrabita dva fanta

¹⁾ Werner, l. c. str. 177 in nasl.

in ga tepeta, dočim je tretji prišel od zadaj in ga udaril z neko rečjo po glavi, da je izgubil zavest. Ko se je prebudil, začutil je v glavi bolečino in od tistega časa se mu v glavi kar vrti. Ker ni bilo zunaj videti nikakih poškodb, je prišlo do ovadbe šele, ko je jel poškodovanec blesti. Dne 23. majnika je bil prvič sodno zaslišan, a tedaj že ni več vedel ničesar drugega povedati, nego da je bil na svojega godu dan tepen in da je prišel šele naslednji večer domov. Fant je prišel na to v bolnico, kjer je bil operiran. Pokazalo se je, da je bila čvrsta opna na temenično kost, ki je ostala nepoškodovana, prirastena v obsegu enega kvadratnega centimetra. Morali so jo odlepiti, in ko se jo je odprlo, dognalo se je, da čvrsta opna z nežno ni skupaj zrastle. Prosojnost dobro opete čvrste opne je bila normalna, tudi vidni zavoji možganov so bili nespremenjeni, vendar je priteklo pri vrezu čvrste opne dokaj svitlorumene tekočine. Tri dni po operaciji je postal pacient nakrat očitno boljši, orijentiral se je popolnem in mogel se je tudi dobro spominjati dogodkov na dan svojega godu. Šest dnij po operaciji, 8. junija, je bil spet od preiskovalnega sodnika zaslišan ter je natančno navedel vse okolnosti glede svoje poškodbe, osobito tudi imena vseh treh napadalcev. Kmalu je zapustil ozdravljen bolnico, toda komaj so 3 tedni pretekli, dobil je spet blodnje, ki so kmalu prestopile v besnost (Tobsucht), dušne sile so popolnem onemogle, in ž njim vred je izginila seveda tretjič zmožnost spominjanja.

Drugačna vrsta utesnitve spomina na traumatični podlagi je pojav, da ima težko poškodovani med procesom boleznin zmožnost spominjanja, potem pa, ko ozdravi, jo glede dogodka, ki je imel poškodbo za posledico, popolne izgubi. Nastopi nenormalna pozaba za stvari, katere je imel dotičnik sprva dobro v spominu. Med te slučaje je, po mojem mnenju, šteti one, kojih se je Friedreich dotaknil,¹⁾ in koje je Gross posebno poudaril: težko poškodovani, ki imajo vsled odprtih ran mrzlico, napravljajo spričo pravilnosti in natančnosti izpovedovanja vtis nenaavadne inteligence, toda ko ozdravijo, pokaže se, da je bil vtis prevarljiv, razumnost pa le navidezna.²⁾

¹⁾ Friedreich, Gerichtliche Psychologie, str. 324.

²⁾ Dr. Hans Gross: Kriminalpsychologie, str. 360.

Primer, kako pozneje spomin popolnem popusti, kaže ta-le slučaj: Pet delavcev je popivalo pozno v noč, kar jih razdruži — zavist, da je natararica enemu izmed njih izkazovala posebno naklonjenost. Prej dobri prijatelji, spravili so se sedaj štirje zoper enega — vsekakor je bil ta najbolj pijan — in vrgli so ga čez bližnjo kamnito škarpo par metrov globoko. Dobil je več težkih poškodb, osobito po glavi, da je ostal dolgo časa brez zavesti. Ko se mu je zdravje zboljšalo in so zdravniki izrekli, da se ga sme zaslišati, se je to zgodilo. Tožil je pri zaslišanju, da čuti bolečine, da se spominja na dogodke, ki so v zvezi z njegovo poškodbo, vendar je podal točno sliko, kako je bil poškodovan, in je tudi čisto določno označil onega izmed tovarišev, ki ga je bil čez škarpo sunil. Razprava zoper njegove tovariše, ki so bili obtoženi radi hudodelstva težke telesne poškodbe, je bila potem, ko je poškodovanec dodobra ozdravel. Toda poškodovanec, na katerega njegovi tovariši gotovo niso vplivali, ker so bili v preiskovalnem zaporu, je sedaj pod prisego izpovedal, da se glede poškodbe ne more na prav nič več spominjati. Drugih dobrih dokazov ni bilo, storilci so bili torej oproščeni.

Enak slučaj motitve spomina je tudi pojav takozvane retroaktivne amnezije.¹⁾ Čuti poškodovanca inace delujejo popolnem pravilno, toda ne more se spominjati na dogodke pri poškodbi, niti na poprejšnje dogodke. Zavest je glede časa dogodkov ob poškodbi kakor izbrisana. Taki slučaji so v kriminalistični literaturi opetovano popisani; sklicevati se je osobito na one, ki jih navaja Gross v ročni knjigi za preiskovalne sodnike.²⁾

Ako povzamemo dosedanje podatke o vplivu traumatičnih inzultov na zmožnost spominjanja, vidimo, da je šlo tu zvečine le za ovire ali ukinjenja spomina, za nastale vrzeli v spominu. Taki slučaji tedaj ne pomenijo posebnih nevarnosti za kazensko pravosodje, sosebno ker niso baš pogosti. Gotovo so manjše nevarnosti, nego prevare spomina (Erinnerungstäuschungen).

Poglejmo si najprej izpovedbo normalne priče. Vsaka priča pada, ko stoji prvič pred preiskovalnim sodnikom — seveda

¹⁾ Dr. A. Cramer: l. c. str. 31.

²⁾ 3. izdaja, str. 77 in nasl.

razen če nalašč krivo priča — popis relevantnega dogodka, ki ustreza kolikor moči natančno subjektivni zaznavi dotičnika. Ta izpoved se protokolira; zapisnik pa sestavi preiskovalni sodnik, on povzame sliko, od priče obnovljeno v lepo zaokroženih stavkih, to pa seveda tako, kakor je on pričo razumel. Resnica pa je, kakor prav uči Klineberger,¹⁾ da ni nobene sodniške zaznave, nobenega sodnikovega razumevanja, ki bi bilo prosto od vsakega vtisa na čuvstvo sodnika. Obnova sodnika v protokolu se priči predoči, vpraša se pričo, ali je vse prav zapisano, in slednjič priča tudi to izpoved podpiše za svojo. Dokaj časa pozneje pa pride do izpovedbe priče pred sodečim sodiščem. Kaj je naravnejše, nego da priča gotove izraze, izreke, da, celó misli, ki so se rodile v glavi preiskovalnega sodnika, prevzame za svoje? Na eni strani pomaga sugestija, na drugi bojazen pred diskrepancijami z zapisano izpovedbo. Tako stojimo ob novem izvoru napak izpovedbe, katerim more, kakor je Löffler²⁾ poudarjal, priti v okom le temeljitost preisk. sodnika, ki v resnici objektivno postopa. Zahtevati pa moramo, da se tem vestnejše vtopi v krog in značaj mišljenja priče, čim večja je nevarnost, da je priča relevantne dogodbe zaznal v difcilnih odnošajih, kakor ob zadobitvi težke telesne poškodbe in pa čim važnejša je izpovedba baš za pozvedbo resnice v poedinem slučaju. Ko pride pozneje znova do zaslišbe, naj se na to obnovo vsaj od te strani ne vpliva. Saj ostane tudi sicer še dosti vplivov, ki lahko modificirajo podobo, koja se je vtisnila v spomin pod neugodnimi fiziološkimi razmerami.

Prvotna izpoved težko poškodovanega stoji pač pod vplivom mučne skrbi, ali skoraj ozdravi. Ko pa se zdravje jame vračati, počne delovati čuvstvovanje, oživi se zanimanje, kako je poškodba nastala, — domišljija dobi premoč. Osobito kadar se poškodovanec zaveda, da je on središče in točišče zanimanja drugih, onda teži vedno po tem, da svoj »jaz« kolikor možno spravi v ospredje, da se stori kar najbolj zanimivega. Večkrat dadó povod, da se spomin razširi ali poboljša, navedbe znancev; njih zaznave, ki so jih le od drugih slišali, smatra se za golo in čisto resnico,

¹⁾ Der Tatbestand des Urteils, Gellerjev Z. Bl. 1902, str. 390 i. nasl.

²⁾ Diskusija v dunajskem Juristenvereinu dne 7. decembra 1904, glej Gellerjev Z. Bl. 1906 str. 40 in 991.

za istinito doživljeno; večkrat pa vplivajo tudi gmotni oziri, tako na pr. nastane iz želje, da bi se dobila poštena odškodnina za poškodbo od onega, ki jo lahko plača, prepričanje, da je prav ta storilec. Take misli pridejo pač tem laže, čim bolj zatirane so bile prvotne predstave. Sugestije, kakor tudi autosugestije se razvijajo po mojem mnenju baš tedaj najbohotnejše, kadar priča ve, da bo o gotovem dogodku obširno zaslišana in da je njegova izpovedba velike važnosti, v istini pa o tem dogodku ne more ničesar določnega vedeti, ker je bilo delovanje njegovih čutov za časa kritičnega dogodka vsled fizioloških ali psiholoških ovir prizadeto.¹⁾ Sicer je gotova resnica, da dušno delovanje vobče postaja tem pravilnejše, čim bolj se vrača zdravje, je li pa istotako s spominom, o tem se more dvomiti. Kar sprva »in sensibus« sploh ni bilo ali pa je bilo le luknjičavo in pomotno, to pozneje tudi »in intellectu« ne more obstajati. Ako spravlja najnovejša izpovedba priče spominske podobe z živahnejšimi barvami ali določnejšimi konturami na dan, onda ali ni bila prvotna izpovedba brez pomislekov, ali pa je novejša izpovedba pretkana z avtosugestijami, torej — brez vrednosti.

Slučaji zadnjenedene vrste nikakor niso redki, čeprav bi se to na prvi pogled tako zdelo. Včasih gre le za neznatne premene spomina na kvar osumljenca, včasih nič ne škodijo, včasih pa so naravnost izvor velikih nevšečnosti! Od vsake vrste po en primer iz prakse!

Dne 20. marca 1903 je prodal dosti premožen kmet na semnju v Kč. svoje voli; ob 3. popoldne se je vračal čisto trezen domov. Okoli vratu je nosil verige prodanih volov. Na koncu vasi M. je našel ob potu pri plotu znanega krošnarja, ki ga je vprašal, če je voli dobro prodal. Izgovorila sta se le na kratko, in mož je šel svojo pot naprej. Četrť ure pozneje sta našli dve ženski moža napolpota do vasi Kl. na tleh ležečega v nezavesti. Vzdrabili sta ga, da se je zavedel, toda vedel ni, niti kje je, niti kaj se je ž njim zgodilo. Brez dvoma je bil oropan; kajti razen drugih lažjih kontuzij je dobil osobito težko na spodnji čeljusti, ki mu je bila zlomljena; pa tudi izkúpila za

¹⁾ Kako nastanejo sugestije, glej William Stern: Aussagestudium, v njegovih Beiträgen I., str. 51 in nasl.

voli, 458 K, ni bilo nikjer! — Še isti dan so ga nazaj v Kč. spravili. Sodišče je zvedelo drugi dan ob $\frac{1}{2}$ 8. uri ta dogodek. Sodnik je najprej ustanovil, kaj je vedel poškodovanec povedati. Pravil je le-ta, da je šel dan poprej sam domov, in sicer tako urno, da je prehitel mnogo ljudi. Na okrajni cesti med M. in Kl. sta prišla dva mlada fanta za njim; popisal ju je čisto natančno in izjavil, da bi ju spoznal, ako bi se mu predstavila. Ta dva fanta sta se mu pridružila; ko pa sta zvedela, da ima denar za prodana vola pri sebi, udaril ga je prvi s kamnom parkrat po glavi, drugi pa ga je prijel za vrat, vrgel na tla, hodil z obutima nogama po njem; prvi mu je med tem odpel suknjo in mu vzel iz notranjega telovnikovega žepa denar. — Sodnik je bil previden ter za sedaj te pripovedke še ni protokoliral, marveč poklical je zdravnika. Ta dva sta oddala mnenje, da je poškodovanec pri polni zavesti. Zdaj še le je sodnik napravil zapisnik o njegovi izpovedbi, ki se je ujemala popolnem s prvo izpovedbo, kakor tudi s tem, kar je pravil že preje orožniku. Radi težke poškodbe, ki je zahtevala operacijo, so spravili moža v bolnico v Ka. Tam ga je zaslišal redni preiskovalni sodnik, pa sedaj je mogel le še z glavo znamenja dajati, govoriti pa ne več. Vendar je trdil tudi še sedaj, da ga ni eden, ampak da sta ga dva napadla. Dne 7. aprila je bil v narkozi operiran; čeljust so mu zvezali s srebrnimi žicami. Kmalu po operaciji je bil spet zaslišan, toda sedaj je pa govoril kar drugače: Tam kjer se snideta stara in nova pot izven vasi M., našel je krošnjarja in mu na njegovo vprašanje povedal, za koliko je prodal voli. Na to je kmalu šel naprej in sicer po stari poti, pa opazil je, da je šel krošnjar nekaj časa po travniku zraven poti za njim. Ne da bi se za to kaj menil, je šel svojo pot nadalje, toda nakrat prijeli sta ga na cesti od zadaj 2 močni roki pri ramenih, obrnil se je, pa v trenutku, še predno je storilca ugledal, dobil je hud udarec na glavo, da se je brez zavesti zgrudil na tla; le toliko je še mogel opaziti, da mu je napadalec denarnico iz telovnikovega žepa vzel in potem po njem hodil. Trditi sicer ne more, da ga je krošnjar — navedel je seveda njegovo ime — toda sumi pa to, ker krošnjar ni na dobrem glasu. Ko se mu je predočila prvotna izpovedba, označil jo je za izrodek mrzlične domišljije; današnja izpovedbo lahko vsak čas pod prisego ponovi.

Po tej izpovedbi napravil se je krajevni ogled; dognalo se je, da krošnjar na noben način ne bi bil mogel prej ali istočasno z oropanim možem dospeti na lice mesta, čeprav bi bil šel preko polja v zračni, torej najkrajši črti. Kajti kraševit teren, ki leži med obema krajema, nikakor ne bi dopustil hitre hoje, — toliko dolinic, jam in skalnih reber je vmes, ki so bile povrh še vse-skozi z gostim grmičevjem porastene. Krošnjar, ki je bil na dobrem glasu in dovolj premožen, mogel je tudi po svojih domačih ljudeh svoj »alibi« izpričati. Toda toliko časa, da se je to dognalo in da so se spisi predložili javnemu obtožitelju, moral je ostati — v preiskovalnem zaporu!

Kmalu za tem, ko je prišel krošnjar iz zapora, zaprli so orožniki dva sumljiva fanta, katerih zunanost je povsem bila po popisu storilcev, podanem od poškodovanca s prvotno izpovedbo. Bila sta z oropanim možem, ki je prišel med tem časom zdrav iz bolnice, konfrontirana — to je bilo 10. majnika — toda mož je ostal pri tem, da je bil le eden storilec in da ni nobeden obeh predstavljenih storilec.

Nato sta bila ta dva fanta seveda iz zapora izpuščena in stvar je nekoliko časa mirovala. Po več kakor 2 mesecih, namreč 23. julija, pa pride mož iz lastnega nagiba k sodišču in izpove, da se more sedaj čisto natanko spominjati, da je še tistikrat pri napadu v napadalcu spoznal krošnjarja! To je bil pravil tudi možema, ki sta ga bila v bolnico spremljala; bil bi sodišču gotovo takoj resnico povedal, ako ne bi bil radi težke poškodbe zmoten. Ta izpoved je dala preiskovalnemu sodniku povod za uradno opazko, da je bil mož pri zaslišanju 7. aprila brez dvoma pri polni zavesti, tedaj trdeč, da storilca ni spoznal. Navzlic temu se je oba spremljevalca zaslišalo in v resnici sta povedala, da je mož med vožnjo njima takole rekel: »Jaz mislim, tisti, s katerim sem govoril, tisti me je tudi udaril. Ne zabita reči žandarmu, da naredi pri krošnjarju preiskavo!«

Poškodovanec je pač še danes teh misli, da ga je krošnjar oropal, v resnici pa si je pravi storilec bržčas pri njem poiskal denar za pot v Ameriko, — do danes vsaj o njem ni še sledu!

Zanimiva pota je napravil spomin tudi v naslednjem slučaju, ki pa vsaj ni napravil nikomur kake neprilike.

Dne 5. oktobra navsezgodaj je prišel Alojzij S. ves okrvavljen, brez klobuka, z raztrgano suknjo domov in legel v postelj, ne da bi bil kaj rekel. Koj nato je postal nezaveden. Poklicali so zdravnika, ki je dognal, da je S. dobil na glavi težko poškodbo. Popoldne so ga prepeljali v bolnico v G. Ko se je po malem zopet zavedel, dalo se je iz njegovega ječanja doznati, da se je tepel; sosedov sin ga je tako zdelal. Drugi dan za tem ga je zaslišal preiskovalni sodnik; ker o kakem storilcu še slutiti ni bilo, je bila zaslišba pač nujna. Pri popolni zavesti še ni bil; pravil je, da je šel iz gostilne v družbi očeta domov, na potu pa ga je sosedov sin Frančišek K. napadel in tepel. Kake popolne izpovedbe pa ta dan še ni mogel podati. Tri dni pozneje, 9. oktobra, je izjavil zdravnik, da je Alojzij S. sedaj pri polni zavesti.

Preiskovalni sodnik je prišel in nato je izpovedal S. čisto določno naslednje: 5. oktobra je popival v družbi z drugimi fanti, med katerimi je bil tudi sosedov sin Frančišek K., v neki gostilni, kjer se je tudi plesalo. Med dekleti je bila tudi ljubica Jožefa W., ki je na harmoniko igral. Tudi s to je parkrat zaplesal. To je godca tako razjezilo, da ga je pozval na odgovor in se ž njim prepiral; vendar se v hiši nista nič sprijela. Ko pa se je odpravil okrog polnoči domov, je zapazil, da sta šla dva moška za njim. Pri nekem cestnem kanalu sta ga ta dva, ki sta bila, kakor je gotovo videl, Frančišek K. in Jožef W., skočila nadenj in ga s kamni po glavi tolkla, da se je ves okrvavljen zgrudil na tla. To izpoved je potrdil Alojzij S. s svojo prisego. K sreči je mogel sosedov sin Frančišek K., ki ga je poškodovanec navajal vedno »primo loco«, nedvomno izpričati svoj »alibi«; Jožef W. pa je orožniku priznal, da je on storilec. Sedaj pa je poškodovanec svojo zapriseženo izpovedbo spremenil in izjavil, da ga je samo Jožef W. tepel, čeprav je moral priznati, da storilcu ni videl v obraz. Pri glavni razpravi — Jožef W. se je med tem premislil in spet tajil — pa je poškodovanec vedel še več: Rekel je, da je storilca po postavi in obleki spoznal za Jožefa W., da, sedaj se je celo spominjal, da je pri storilcu videl tako verižico od ure, prav kakor jo je preje res Jožef W. nosil. — Vrsta dokazov je tudi sicer govorila nedvomno, da je Jožef W. pravi storilec, in le-tá je tudi sprejel zaslužen kaznen.

Bodisi temu kakorkoli, zakaj da je spomin Alojzija S. postal vedno natančnejši; vsekakor pa je omembe vredno, kako se je zelo trudil, da bi bil Jožef W. obsojen v plačilo prav znamenite odškodnine. Ni treba misliti, da je S. govoril zoper boljšo vest. Upanje, da bi dobil visoko odškodnino, je pač izbavilo samo ob sebi autosugestije; pod vtisom le-teh oddani izpovedbi pa se seveda s stališča našega kazenskega zakonika ne da ničesar oporekati.

V.

Že razlikovanje med predstavami, ki temelje v spominu, in predstavami, ki so izrodek domišljije, med resnico in neresnico je, kakor Jodl v svoji učni knjigi psihologije¹⁾ po pravici trdi, ena izmed najtežjih in najznamenitejših zadač intelektualne in etične kulture. Sodnik pa mora še težje vprašanje razrešiti: doklej je neresnica v izpovedbi nehotoma, odklej pa nalašč izmišljena. More li, sme li sodnik vse to pustiti v nemar, kar smo zgoraj dognali glede zmožnosti zaznavanja, spominjanja in zaslišanja po težkih poškodbah?

Naj se ne ugovarja, da so gori navedeni slučajji le kapljice v morju vsakdanjih izpovedeb po težkih poškodbah, da ostanejo tedaj pri oceni izpovedeb težko poškodovanih lahko na strani! O posledicah poškodb na glavi, od traumatičnega delirija in traumatične demencije počenši, pa do traumatične histerije, histeroepilepsije in — za kriminalno psihologijo posebno važne — cerebrastenije, je že na stotine razprav, monografij in učnih knjig, ki navajajo na tisoče drugih primerov. Seveda statistika nam doslej še ni nudila gotove podlage, da bi mogli docela presoditi nevarnost izpovedeb po težkih poškodbah. Štastika je reševala doslej le medicinsko-znanstveno nalogo in se je dotikala le vprašanj, pri koliko preiskovanih umobolnikih je bila poškodba na glavi vzrok duševne bolezni (tabela drja. Wernerja²⁾ kaže med 5752 umobolniki 198, torej 3,44 % slučajev, ko so bile poškodbe na glavi vzrok duševne bolezni), ali pa koliko poškodb na glavi je izbavilo duševno bolezen (od 10.428 slučajev

¹⁾ Jodl, Lehrbuch der Psychologie, 2. izd., II., str. 162.

²⁾ Werner, l. c. str. 163.

180, torej 0·17 ‰). Pri takem statističnem opazovanju pa niso šteti niti slučajji, ko ne pride do lečenja v bolnici, niti ne oni, kjer boleznivi značaj ni tako izrazit, da bi prišlo do zdravniške pomoči sploh. Tako je osobito pri slučajjih cerebrastenije, za koje se mora kriminalna psihologija prav posebno zanimati, kajti tu trpi etična zmožnost predstavljanja vedno več ali manj.¹⁾ Vprašati je pa tudi, koliko zdravnikov na deželi pa ima toliko izkustva, da bi cerebrastenijo ali pa traumatično histerijo na prvi pogled spoznali, ko jim pride težko poškodovani prej ali slej pred oči? In — koliko slučajev pa se izteče letalno kmalu ali pozno po poškodbi, ne da bi se bilo sploh po kaki duševni bolezni vpraševalo?

Opasnosti, ki se ob sebi pojavljajo ob zaslišanju težko poškodovanih, niso torej niti kvalitativno niti kvantitativno tako malo važne, da bi jih bilo moči kar v nemar puščati. Sodili bi torej, da je zakonodavstvo te opasnosti spoznalo in da se je zavzelo, priti jim na kak način v okom. Toda — kar nič se ni zgodilo: Problem zmožnosti pričevanja po težkih poškodbah je imel kratkomalo prav tisto usodo, kakor problem izpovedbe prič vobče.

Dočim je starogermansko pravo sploh vsak dokaz po pričah odklanjalo, priznaval je »Sachsenspiegel« izpoved priče dokaznim sredstvom, toda izključil jo je v mnogih slučajjih iz posebnih razlogov; tako na pr. ni mogel biti priča tist, ki se radi duševnih ali telesnih hib ni smel sam pred sodiščem zastopati.²⁾ Po občepравни (gemeinrechtlich) teoriji, ki je tičala pod vplivom kanonskega procesa, je bilo treba za poln dokaz dveh neoporečenih prič. Avstrijski kazenski postopnik iz leta 1853. je vztrajal docela v teoriji dokaznih pravil, in je stavil na pr. izpovedbo umirajočega, čeprav brez prisege glede dokazne vrednosti v isto vrsto z zapriseženo izpovedbo ene priče ali nezapriseženo izpovedbo dveh prič, torej se je izrekel »in favorem« izpovedbe umirajočega. Moderni čas pa je prinesel načelo proste ocene dokazov. Ako naj to načelo dobi popolno veljavo, onda pač ne more biti govora o tem, da bi se kako vrsto prič drugače

¹⁾ Dr. A. Cramer: Über Zeugnisfähigkeit bei Geisteskrankheiten und bei Grenzzuständen, William Stern's Beiträge I., str. 155.

²⁾ J. W. Planck, das deutsche Gerichtsverfahren II., str. 48.

vpoštevalo, nego vse druge, ko ni nikakih dokaznih pravil. Sodnik mora tudi vse pomisleke zoper verodostojnost izpovedbe priče pretresati in po vrednosti oceniti. To je pač jasno, a vendar je dana prosti oceni dokazov popolna svoboda v nemškem, francoskem, italijanskem in ogrskem pravu. Tu je moči pri glavni razpravi tudi umobolnika za pričo pod prisego zaslišati, ako ima le o bistvu in pomenu prisege pravo predstavo. Osobito nemško državno sodišče se je v večkrat citirani odločbi iz leta 1889.¹⁾ zavzelo, da slabost duha, celo duševna bolezen, ob sebi zaprisege ne izključuje, ako le ne utešnjuje predstavljanja zaslišanca o bistvu prisege.

Avstrijski kazensko-pravni red sloni na drugačnem nazarju; tu je — tako tudi v ruskem pravu — popolnem izključeno, da bi bil umobolnik zaprisežen; nična je celo nezaprisežena zaslišba priče, ki ob času izpovedbe radi razpoloženja duha ne more govoriti resnice.

Angleško pravo pa ima povsem drugo, od vseh kontinentalnih prav različno načelo: Dopustnost dokaza se smatra tu v celem obsegu za pravno vprašanje; dokaz po pričah je moči in smeti le tam vporabiti, kjer tvori dokaz po pričah najtrdnjši dokaz. S tega vidika je razumeti angleško pravno pravilo: »hearsay is no evidence« — kar se od drugih sliši, to ni dokaz. Toda ravno to pravilo imelo je izjemo, ki je v zvezi s problemom izpovedbe po težki poškodbi. »Dying declarations«, izpovedbe umirajočih, naj nadomestujejo vse druge garancije za resničnost izpovedbe. Zavest, da se smrt neizprosno bliža — tako se je argumentiralo — ne dopušča nikakega dvoma o verodostojnosti izpovedbe umirajočega.

Važna je pa tudi še naslednja stran problema o izpovedbah priče. Ali je potrebno, da se naj vsakogar, čigar izpovedba služi za dokaz, baš za pričo zasliši, ne bi li zadostovalo, da se ga izpraša brez formalitet kakor izvestitelja? Glaser, ki je v svoji razpravi »Kritik des Zeugenbeweises im Strafprozesse« označil dokaz po pričah za glavni element dokazovanja v modernem kazenskem postopanju,²⁾ hvali nemški in avstrijski kazensko-pravni red, češ da ne dopuščata uvajati potom izvestja (Auskunft)

¹⁾ Reichsgericht, IV., 5. novembra 1889. (Odločbe XX., 60.)

²⁾ Gerichtssaal XXXIII. str. 1.

takih izpričeval, kojim se je hotelo ogniti.¹⁾ V francoskem pravu je sicer rečeno, da je le tista priča polnovredno dokazilo, ki govori pod prisego, toda praksa je dovolila predsedniku sodnega dvora, da zasliši take osebe, ki ne morejo biti zaprisežene in bi bile potemtakem tudi od pričevanja izključene, iz svoje diskrecijonarne oblasti kakor izvestitelje, »pour renseignement«. Tudi italijansko pravo je v praksi, tako nekako mimogrede, dopustilo nezapriseženo izpoved — »per semplici indicazioni o schiarimenti...«

Tako je bilo ob času, ko se je prosta ocena dokazov najbolj čislala! Seveda, za vprašanje, koliko je vredna izpovedba kake priče, o koji se radi težke poškodbe lahko sumi, da je na duhu bolna ali da je vsaj moč njenih etičnih nazorov oslabela, — tu ni bilo nikakega mesta! A časi, ko se je smatralo dokaz po pričah za glavni element modernega dokazovanja, so minuli...

Na eni strani se je začelo eksaktno preiskovati, koliko vrednost ima izpovedba priče ob sebi. Dočim je Laplace srednjo vrednost verodostojnosti priče, ki izpoveduje, kar je videla, cenil čisto kontemplativno na 0,9, izračunal je Šimerka v svoji leta 1883 obelodanjeni razpravi, da znaša aritmetična srednja vrednost verodostojnosti priče iste kakovosti le 0,83929.²⁾ V najnovjšem času pa razglašča William Stern podatke svojih raziskavanj glede psihologije prič, da je povprečna vrednost izpovedbe prič le 76%, to se pravi, malo da ne vsaka četrta priča ima le negativno vrednost. Na vseh koncih se čuje zahteva, da naj se gotove priče stigmatizira za nerabne! Jurist Schneickert³⁾ pravi, da na umu bolne in oslabele osebe, pa otroci pod 7 let stari ne morejo biti priče; psiholog Lipmann⁴⁾ zahteva, da se obsodba nikdar ne sme naslanjati edino le na navedbe otrok. Psihiater Aschaffenburg⁵⁾ terja, da se na umu bolehnih sploh ne sme zaprisegati, osobito pa bi se jih ne smelo zaslišati o takih stvareh, ki so se dogodile med časom njih bolezn, tudi ne potem, ko so ozdraveli.

¹⁾ l. c., str. 9; glej še Glaser, Handbuch des Strafprozesses I.; str. 467.

²⁾ Vaclav Šimerka, die Kraft der Überzeugung; Sitzungsberichte der phil.-hist. Klasse der Kais. Ak. d. Wiss., zv. 104, str. 543.

³⁾ l. c., str. 447.

⁴⁾ Predavanje dne 25. novembra 1904, naznanjeno v William Stern's Beiträge II., str. 266.

⁵⁾ Predavanje dne 17. junija 1905, naznanjeno v Aschaffenburgovi Monatsschrift III., str. 466 in nasl.; proti: Dr. E. Beling, ravnotam str. 615.

Na drugi strani se pa že napoveduje očiten boj zoper prosto oceno dokazov samo, ne le zoper njene izrodke. Jurist in psiholog Eugen Kulischer¹⁾ ji oponaša, da je brez najmanjše pozitivne vsebine, in dvomi, da bi to načelo sodniku omogočalo priti preko vseh nepravil, ki zabranjajo sodno ustanovitev dejstev.

Jurist in psiholog Klineberger²⁾ pa je nedavno v resnici zastavil besedo v obrambo dokaznih pravil nekdanjega občnega sodnega reda! —

Pravilno stališče — o tem pač ni, da bi se količkaj govorilo — je kajpada le to, da si modernega neodvisnega sodnika brez proste ocene dokazov nikakor misliti ne moremo. In vendar je vzroka dovolj pristati na to, da so nekoje priče — nerabne. S tem še nikakor ne stopimo na rakovo pot, držéčo k starim dokaznim pravilom. Nerabna »priča« po pojmu niti priča ni, njena izpoved obstaja prav tako malo, kakor n. pr. blebetanje otroka. Predmet dokazne ocene je lahko vsekakor somatično stanje take »priče«, morebiti tudi mehanična funkcija njenih čutov, nikdar pa ne vsebina njene izpovedbe, ki bi morala biti plod njenega intelektualnega delovanja, kar pa biti ne more, ker nedostaje intelekta! Pa tudi praksa po mojem mnenju ne more pogrešati pojma nerabne priče. Dokler je gotovo, da navidezno razumna izpovedba, na pr. po poškodbah na glavi, pri kakem neizurjenem strokovnjaku niti sumnje ne dopušča, da se utegne ravnati za samoprevaro izpovedujočega; dokler sodnik kakor človek ni varen pred sugestiviteto sigurnosti, s kojo na pr. histerične osebe napovedujejo svoje neistinite doživljaje, tako dolgo se niti ne more niti ne sme postavljati nerabnih prič v isto vrsto s pričami, katerim ni ničesar oporekati. Predočimo si le poroto, ki sestaja iz kmetov. Prisega priče je kmetu porotniku verski čin, Bog je soudeležen pri pozvedbi resnice. Oblika prevzame kmeta porotnika docela, ona mu vzame vsega kritičnega duhá, vso razbořitost, ki mu je sicer morebiti ni odrekati. Zatorej mislim, dokler bodo razun juristov tudi lajki sodniki, tako dolgo je skrbeti za zanesljivost dokaznega aparata

¹⁾ Grünhuts Zeitschrift 1907, str. 169.

²⁾ Der Tatbestand des Urteils, Gellerjev Z. Bl. 1902, str. 381.

na ta način, da se izmed sredstev dokazovanja t. zv. nerabno pričo izloči.

VI.

Pa vrnimo se zopet k ožjemu tematu: kaj naj poreče praksa k problemu zaslišanja težko poškodovanih prič? Vprašanje je treba v dveh ozirih premotriti.

Najprej pride v poštev izpovedba težko poškodovanega v predpostopanju; le-tá naj redoma sproži pregon gotovega storilca ali pa naj vsaj še obstoječe osumljaje zoper njega utrdi! Kakovost poškodbe v tem štadiju nima odločilnega pomena. Ne samo poškodbe na glavi, ampak vseskozi vse težke poškodbe, kakor prelom kosti in druge, morejo imeti za posledice traumatične delirije, torej tudi psihične alteracije, ki utegnejo zmožnost zaslišanja poškodovanca utesniti ali celo ukiniti. Kdaj in kako naj se dožene zmožnost zaslišanja?

To vprašanje je poskusilo justično ministrstvo rešiti v dveh naredbah, od 16. majnika 1902 in od 10. januarja 1903.¹⁾ Po pravici in gotovo v duhu veljavnega zakona terja od preiskovalnega sodnika, da naj povsodi, kjer se vzbude dvomi glede zmožnosti zaslišanja priče, prične le tedaj z zaslišanjem, ne da bi še poprej zdravnike glede napominane zmožnosti vprašal, ako ga k temu koraku silijo neodoljivi vzroki. Pa tudi ako bi zdravnik oddal svoj votum v zanikalnem zmislu — pravi ta naredba — naj sodnik pričo zasliši, ako bi odgoditev utegnila težko oškodovati svrhe kazenskega postopanja, osobito ako bi se utegnilo pogubiti dokazno sredstvo odločilne važnosti. Izjava zdravnika ostane seveda v vsakem slučaju važno dokazilo glede zmožnosti priče, da se zasliši ali zapriseže, toda preiskovalni sodnik sme po načelu proste ocene dokazov na podlagi skrbnega in vestnega preudarka in v polni zavesti odgovornosti, ki jo takó ima, v slučajih absolutne potrebe pustiti zdravniško mnenje — na strani. »Od okolnostij pa zavisi« — dobeseden prevod — »ali ne bi mogel preiskovalni sodnik še poprej dobiti sklep od svetovalstvene zbornice.« Ako pa zdravnika ne more dobiti, onda je pripuščeno preiskovalnemu sodniku, da li pričo zasliši

¹⁾ Just. min. naredb.: 1902 str. 122, 123; 1903, str. 7, 8.

ali to opusti, na vsak način pa mora svoja opazovanja zaznamovati v spisih.

Vsa dikcija obeh naredeb kaže, da njun namen ni bil, opozarjati k previdnosti pri zaslišbah po poškodbah, osobito po poškodbah na glavi, marveč da se je hotelo urediti postopanje pri zaslišanju, ako je nastala nevarnost, da nastopi smrt. Kakor je bilo že zgoraj povdarjeno, je angleško pravo od svojega načela »hearsay is no evidence« odnehalo v prid izpovedeb umirajočih ter ni odreklo zanesljivosti izvestju o izvensodnih izpovedbah umirajočih. Toda novejši angleški pravniki oporekajo prav zelo pravilu: »nemo moriturus praesumitur mentiri,« deloma ker garancije verodostojnosti, namreč strahu pred življenjem onkraj groba, morebiti sploh ni, deloma ker v smrtni agoniji kontrolujoča sila zavesti sploh otopi.¹⁾ Tistega neomajnega zaupanja v izpovedbe umirajočih torej tudi na Angleškem ni več. Metzger²⁾ je svoj čas mislil, da je vsak umirajoči človek že slaboumen, in je hotel, da bi se vsako oporoko, ki je bila na smrtni postelji napravljena, smatralo za ničevo. Ta nazor sega gotovo predaleč, vendar so novejši raziskovalci, na pr. Näcke,³⁾ dognali, da je skoraj docela izključeno, da bi umirajoči — razun onih, ki umro za kolero — ostali do zadnjega izdihljaja pri zavesti; vsaj zatemnelost duhá nastopi vedno in baš v tem stanju pa je sugestibiliteta bolnika kar najbolj možna.

Če pa je tako, onda bi pač ne bilo prav, ako bi se hotelo po naukih just. ministrstva zaslišati umirajočega na svojo odgovornost. Kar nič pa se ni ozirati na odobrenje ali neodobrenje od strani svetovalstvene zbornice, ki sklepa — pri zeleni mizi!

¹⁾ E. v. Hartmann, *Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins*: »Unter den gegenwärtigen Verhältnissen wird man mit Recht annehmen dürfen, dass, wo Furcht vor der Strafe des Gesetzes und vor der Ächtung der Gesellschaft sich als unzureichende Gegenmotive gegen ein Verbrechen erweisen, in den allermeisten Fällen der Gedanke an eine jenseitige Vergeltung sich erst recht als unzureichend erweisen dürfte« (citirano po Dr. J. Reiner, *Aus der modernen Weltanschauung* str. 256). Primeri še: Dr. Hans Gross, *Handbuch für Untersuchungsrichter*, 3 zv., str. 96.

²⁾ Metzger: *System der gerichtl. Arzneiwissenschaft*, 2. Aufl. § 410. (citirano po Friedreich, I. c. str. 520).

³⁾ Dr. P. Näcke, *Zur Physio-Psychologie der Todesstunde*, Gronov Archiv für Kriminalanthropologie u. Kriminalistik XII., str. 291.

Ako se je izrekel zdravnik, da je nastopil smrtni boj, onda naj preiskovalni sodnik opusti vsak nadaljni korak.

Pa tudi če agonija še ni nastopila, po mojem mnenju stvar vendar ne more biti odvisna edino le od sodnikovega zmisla za odgovornost. Če se kažejo zunanji znaki, na pr. nekaj časa trajajoča afazija ali motitve zavesti, pojavi tonusa, parcijalna apopleksija, nenavadna apatija, itd., ki morajo vzbuditi sum, da je nevarnost za življenje priče tu, onda mislim je vsaj pri poškodbah na glavi sodnik po svoji vesti prisiljen, da vsako zaslišanje v dokazne svrhe opusti, dokler ni vprašal psihiatrično kolikor toliko veččega zdravnika, kaj sodi o zmožnosti priče, da se ga zasliši. To je terjal najpoprej Sommer, kakor je bilo že gori omenjeno, z utemeljevanjem, da neizkušenim spričo navidezne razumnosti izpovedeb na glavi poškodovanih niti na um ne pride, da bi sumili kako samoprevaro izpovedujočega.

Pač se pripeti v praksi, da se dela tak, ki je bil poškodovan na glavi, prav kakor bi že umiral, nazadnje se pa izkaže, da so vse njegove poškodbe lahke vrste. Nekega ponedeljka me je obvestila žandarmerija, da je bil prejšnji dan pri cerkvenem proščanju na gori tepež; eden izmed fantov je obležal in bi utegnil vsak čas izdihniti. Še tisto popoldne sem komisijoniral z dvema zdravnikoma vred na goro, da bi poškodovanca dobil še živega in ga morebiti še pod prisego zaslišal. Šli smo tri ure v hrib, pa gori smo zvedeli, da je dotičnik — bil je zidar — opoldne odrinil v kraj, dve uri daleč od njegovega doma na delo! Toda taki prigodki ne smejo vestnega preiskovalnega sodnika kar nič motiti v tem, da načeloma smatra za potrebno, da zmožnost pričevanja po težkih, smrtnonevarnih poškodbah doženo zdravniku.

Pa ugovarjalo se bo: Kaj naj se zgodi, ako preti nevarnost, da smrtnonevarno poškodovani umre, še predno morejo prihiteti zdravniki na lice mesta, in ako bi bila nujna zaslišba poškodovanca edina možnost, da se za storilca zve. Tu po mojem mnenju ni druge pomoči, nego da se poškodovanca pač izpraša, a ne v dokazne svrhe, ampak brez formalitet, »pour renseignement«, »per indicazione«. Res, da taka izvestja naj bi bila po mnenju Glaserja v avstrijskem kazenskem pravnem redu

nemožna. Pa treba tu najprej pokazati, da Glaser sam ni ostal zvest svojim nazorom. Če Glaser sam odobruje, da se koga, ki je s tem zadovoljen, v predpostopanju zasliši v stanju magnetičnega spanja — ali je to kazenskopravdna zaslišba? Da, Glaser je v svoji razpravi: »Zur Kritek des Zeugenbeweises im Strafprocess«¹⁾ potrdil svēt Krafft-Ebinga, da naj se sodnemu zaslišanju blaznika odvzame značaj slavnostne sodne obravnave in se ga zasliši v obliki navadnega pogovora²⁾. Čisto prav, kajti kaj drugega se pri hudodelstvih strežajev v blaznicah sploh ne da napraviti. Ako se pa tako pripozna izjemo od načela, da poznamo samo priče, družega nič, onda pa ni vzroka, zakaj se ne bi smelo dati sodniški zaslišbi smrtnonevarno poškodovanega, predno se je zdravnik o njegovi zmožnosti zaslišanja izrekel, značaja golega izvestja!

Seveda mi ne pride na um, da bi se potegoval za zaslišanje poškodovanca zaradi golega izvestja — pri glavnih razpravah. In vendar mislim, da bi trebalo določbe kazenskopravdnega reda o zaslišanju prič pred sodečim sodiščem preurediti vsaj v eni točki.

Glede izpovedbe po težki poškodbi v tem drugem štadiju zasledovanja resnice velja določba §-a 170 t. 5 k. pr. r.: Nična je zaprisega, ako se zaslišijo osebe, ki na znatnem oslabljenju zmožnosti zaznavanja ali spominjanja trpé, to se pravi: zmožnost zaznavanja mora biti za časa zaslišbe intaktna. Praksa vrhovnega sodišča kakor tudi »communis opinio« vseh komentatorjev sedaj veljavnega kazenskopravdnega reda meni, da je brez pomena stanje zaslišanca v času zaznave, ki je predmet pričevanja. Edini Rulf³⁾ se je izrekel v svojem komentarju k kazenskopravdnemu redu od leta 1853, ki pa ima v §-u 132 *lit. e*) določbo prav tistega zmisla, kakor je določba §-a 151 t. 3 veljavnega k. pr. r., za to, da je zaprisego opustiti tudi tedaj, kadar je priča v času, ko je sprejela zaznavo, o

¹⁾ l. c. str. 21.

²⁾ v. Krafft-Ebing, Über die Fähigkeit im Irresein und anderweitigen psychopathischen Zuständen Zeugnis vor Gericht abzulegen (Gerichtssaal, zv. 26, str. 159.).

³⁾ Rulf, Kommentar zur Strafprozessordnung vom 29. Juli 1853, I., stran 230.

kateri naj izpove, imela znatno oslABLJENO zmožnost zaznave ali spomina.

Vprašanje je: mari ni to »sacrificium intellectus«, ako se svedoka pod prisego, torej z namero, garancije resnice zvišati, zasliši o stvareh, ki so se zgodile med njegovo dušno boleznijo ali neposredno pred njo, in o katerih more imeti v najboljšem slučaju le temne predstave, ki se kontrolirati ne dado? — Aschaffenburg je odkrito priznal in zahteva osobito, da naj bi se ne zaslišavalo onega, ki je ozdravel od bolezni na umu, o dogodkih, ki so se pripetili med njegovo boleznijo. Kako sredstvo podaje v ta namen avstrijsko pravo? Utegnilo bi se misliti, da se dobi »per interpretationem logicam« — nekako po načelu, ki je zastopa Jožef Kohler:¹⁾ tolmačenje zakona se preminja glede na kulturne zahteve — ako razlagamo § 170 t. 5 k. pr. r. v Rulfovem zmislu, češ, ker so pri točki 5. izostale besede »za časa zaslišbe«, ki stoje neposredno poprej pri točki 4. Toda § 170 k. pr. r. moramo očitvidno le v zvezi s §-om 130 točka 3 k. pr. r. pravilno razumevati, tam pa je jasno povedano, da gre za dušno razpoloženje, kamor gotovo tudi spada zmožnost zaznavanja, za časa pričevanja, a ne za časa zaznavanja. Ne preostaja torej za sedaj ničesar drugega, nego postopati kakor velewa »lex lata« in pripisovati taki od zakona dopuščeni za-prisegi pravilno omejeno vrednost.

In kaj naj se zgodi, ako je bil tisti težko poškodovani le »povprašan« in je umrl, ne da bi bil kakor priča zaslišan in ne da bi bil zaprisežen! Ako je povedal kaj takega, kar po pravici govori za to, da je gotova oseba storilec, onda naj se preiskava zoper ovadenca nadaljuje. Ako ostane preiskava brez uspeha, ker storilec molči, in drugih dokazov ni, onda pride seveda do ustavitve postopanja. Ako pa so razun izjave težko poškodovanega, ki je umrl še predno se je mogla njegova zmožnost zaslišanja dognati, drugi dokazi za krivdo naznanjenca na razpolago, onda naj se dvigne obtožba, naj se prevede glavna razprava, pa — ne da bi se produciralo papirnati dokaz o izpovedbi (ne svedočbi) pokojnikovi. Na Francoskem se je sicer reklo, da je tako postopanje, kjer se snide okolnost, da je

¹⁾ Dr. J. Kohler: Lehrbuch des bürgerlichen Rechtes, § 38. Glej tudi Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie, I., stran 331.

izpovedba umirajočega kakor dokazno sredstvo izključeno, z okolnostjo, da obtoženec, poslužujoč se svoje pravice, o vsem molči, pravicata — burka. Na to pa moremo in smemo, naj gre za izpovedbo umirajočega ali za izpovedbo onega, ki je umrl, predno je bilo moči dognati njegovo zmožnost pričevanja, odvrniti le to: »Kar se nas tiče, nam je taka burka še vedno ljubša, nego li žaloigra obsodbe po nedolžnem obsojenega!«¹⁾

Iz političnih normalij.

Sestavil Štefan Lapajne, c. kr. okr. glavar v pok.

(Konec.)

35. Znanje deželnega jezika c. kr. uradnikov.

Njega c. kr. Veličanstvo je povodom posebnega slučaja dne 28. januarja 1827 izjaviti blagovolilo, da so predsedniki deželnih oblastev in tudi deželna oblastva sama odgovorna, da se nihče ne namesti za okrožnega komisarja, kdor ne izkaže poleg drugih zahtevanih sposobnosti tudi popolno znanje deželnega jezika. (Min. notranjih stvari 7. febr. 1827 št. 3095.)

Njega Veličanstvo je z Najvišjo odločbo z dne 13. februarja 1818 ukazati blagovolilo, da je pri nameščanju uradnikov za okrožne urade na to gledati, da so uradniki deželnega ali vsaj jezika okrožja popolnem zmožni (»vollkommen beherrschen«). (Dvorne pisarne dekret 26. febr. 1818 št. 35.046.)

Samo ob sebi je umevno, da je tedanji »okrožni komisar« (Kreiskommissär) enake veljave, kakor sedanji »vladni tajnik«, ali »okrajni nadkomisar«, ali »okrajni komisar«, ozir. tudi kakor »vladni koncipist«, ako posluje na deželi.

In kako se ta Najvišji ukaz, oziroma dvorni dekret sedaj izvršuje v slovenskih pokrajinah?

Naj izvoli razsodni bralec pogledati samo v politični status upravnih oblastev na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem, takoj uvidi, da se nam Slovencem navzlic zgoraj

¹⁾ Lailler in Vonoven, citirano po Grünhuts Zeitschrift, 1907, st. 203, opazka 97.